

Ο Μαντέλα πέρα από το μύθο

Πάνος Κορφιιάτης

Ο Νέλσον Μαντέλα είναι ίσως από τους λίγους ανθρώπους που η ζωή μπορεί αναμετρηθεί με τον μύθο του. Ξέρουμε ότι η ζωή και ο αγώνας του όπως κάθε ανθρώπου είναι καθορισμένη από τα όρια και τις αντιφάσεις της εποχής που έζησε. Αυτό σημαίνει ότι και οι πιο χαρισματικές προσωπικότητες έχουν έναν τρόπο να γράψουν ιστορία. Να γίνουν οι άνθρωποι της εποχής τους. Έτσι ο μύθος του Μαντέλα και η αυθεντικότητά του όμως δεν είναι δυνατό να εξηγηθεί πάρα μόνο μέσα από τη βαθιά συνάφεια αυτών που έκανε με τους όρους ζωής και τις προσδοκίες εκατομμυρίων ανθρώπων. Η αφήγηση και η αποτίμηση της ζωής του είναι ιστορία μιας τέτοιας μοναδικής συνάντησης.

Πέρα από τους ηγέτες κρατών και τους επίσημους στην Νότια Αφρική για την κηδεία του Νέλσον Μαντέλα ταξίδεψαν και κάποιοι που περάσαν απαρατήρητοι από τα περισσότερα ΜΜΕ του κόσμου. Ήταν οι διοργανωτές μιας από τις μεγαλύτερες σε διάρκεια απεργίες στην ιστορία της Ιρλανδίας. Όλα άρχισαν στις 19 Ιουλίου του 1984 όταν σε ένα κατάστημα της αλυσίδας Ντανς η 21χρονη ταμίας Μέρη Μανίνγκ αρνήθηκε να πουλήσει γεωργικά προϊόντα από την Νοτιά Αφρική ακολουθώντας μια απόφαση που είχε πάρει το συνδικάτο της. Λίγο αργότερα απολύθηκε αλλά η αρχή είχε γίνει. Άλλοι έντεκα εργαζόμενοι απολύθηκαν ακολουθώντας το παράδειγμα της. Τα επόμενα 3 χρόνια έγιναν ο πυρήνας μιας εκστρατείας μποϊκοτάζ των καταστημάτων Ντανς που πέτυχε να αναγκάσει την Ιρλανδική κυβέρνηση να απαγορέψει την εισαγωγή προϊόντων από την Νοτιά Αφρική. Οι δώδεκα αυτοί άνθρωποι κατάφεραν να ξεκινήσουν μια διαδικασία που πήρε τα χαρακτηριστικά κινήματος, ενέπλεξε τα συνδικάτα και χάραξε μια καινούρια διαχωριστική γραμμή στην πολιτική ζωή της Ιρλανδίας.

Η ζωή του Μαντέλα για 27 χρόνια στη φυλακή δεν τον κράτησε στην απομόνωση. Όλα αυτά τα χρόνια ήταν κομμάτι μιας παγκόσμιας διαδικασίας. Ο αγώνας ενάντια στο apartheid και η πτώση του δεν μπορούν παρά να κατανοηθούν πάρα στα πλαίσια ενός κινήματος που υπερέβη τα εθνικά σύνορα ενοποιώντας πράξεις αντίστασης και αγώνες από όλον τον κόσμο. Ο Μαντέλα σαν σύμβολο πυροδότησε αγώνες που έδωσαν νέα διάσταση στην αλληλεγγύη και τον διεθνισμό των κινημάτων. Το apartheid έβαλε στη φυλακή τον Μαντέλα για να τον εξαφανίσει. Οι Ιρλανδοί εργάτες απέδειξαν ότι έχουν το δικό τους τρόπο να μην ξεχνούν όσα τους μιλούν στη γλωσσά τους, αυτήν των υποτελών. Την ίδια περίπου περίοδο οι Κουβάνοι έπειτα από σκληρούς αγώνες νικούσαν το καθεστώς του apartheid στο πλευρό των αντιιμπεριαλιστικών δυνάμεων στην Ανγκόλα συνέβαλε καθοριστικά στην πτώση του apartheid.

Η εποχή που έζησε ο Μαντέλα ήταν βαθιά σημαδεμένη από τους αγώνες των λαών της Αφρικής ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Στην Αφρική η αποαποικιοποίηση έφερε ριζικές ανατροπές στο χάρτη της ηπείρου ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες του Δυτικού καπιταλισμού εκατομμύρια μαύροι ένιωθαν τον κοινωνικό αποκλεισμό και τον ρατσισμό. Η προσπάθεια να συγκλίνουν οι αγώνες και οι αγωνίες των δυο αυτών κομματιών μέσα από την επιστροφή στις ρίζες με την μορφή του Παναφρικανισμού και του Αφροαμερικανισμού ήταν εξαρχής υποθηκευμένη από την αναζήτηση ενός κοινού πολιτισμικού υποβάθρου που απουσίαζε και τις έντονες τάσεις για έναν εθνικισμό των μαύρων. Η συμβολή του Μαντέλα είναι ότι ακριβώς μπόρεσε μέσα από τη ζωή του να δώσει υπόσταση σε αυτή τη σύγκλιση. Να δημιουργήσει ένα σημείο αναφοράς για τους μαύρους που αναζητούσαν την κοινωνική χειραφέτηση το οποίο ενώ δεν καταφεύγει σε μια απλή μίμηση του Δυτικού πολιτισμικού υποδείγματος παράλληλα μπορεί να αποτελέσει οδηγό και πηγή έμπνευσης στο σύγχρονο

κόσμο. Η αγωνιστικότητα του Μαντέλα, η αποδοχή της βίας όταν οι ειρηνικές μέθοδοι είχαν αποτύχει και παρόλα αυτά η απουσία εκδικητικότητας, η πεποίθηση ότι λευκοί και μαύροι μπορούν να υπάρξουν στο ίδιο πλαίσιο χωρίς η εκμετάλλευση να είναι αναγκαία συνθήκη, η μάχη κατά της κοινωνικής ανισότητας πλέον δεν είναι άπλα χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου. Η εμβέλεια τους τα κάνει στοιχειά μιας ιδεολογίας μαζών ικανής εμπνεύσει και να προσανατολίσει τους αγώνες που έρχονται. Πάρα την προσπάθεια να ξαναγραφτεί η εικόνα του Μαντέλα σβήνοντας τα σημάδια της αντίστασης από πάνω της όσοι στρέφονται σε αυτή ξέρουν πως για να κατακτήσεις την αλλαγή το παράδειγμα του Μαντέλα επικοινωνεί μια βασική αλήθεια για του υποτελείς. Η αντίσταση θα είναι πάντα εκεί, ακόμα και όταν η βαρβαρότητα φαίνεται ανίκητη.

Ο τρόπος που η Νοτιοαφρικανική κοινωνία άφησε πίσω της το απαρτχάιντ δεν θα ήταν ίδιος χωρίς τον Μαντέλα. Κατάφερε να ξεριζώσει τις φυλετικές διακρίσεις από τους θεσμούς και το κράτος και να δημιουργήσει ένα σταθερό δημοκρατικό πολιτικό πλαίσιο. Το τίμημα της διαδικασίας αυτής είναι ότι επειδή έγινε με τη συνδρομή ενός μεγάλου τμήματος της λευκής αστικής τάξης μια σειρά από ζητήματα που αφορούσαν τις κοινωνικές αντιθέσεις δεν αντιμετωπίστηκαν με ένα τρόπο που να είναι κοινωνικά μεροληπτικός. Πάρα τις παρεμβάσεις που έγιναν για ενισχυθεί ένα υποτυπώδες κοινωνικό κράτος η πραγματικότητα ήταν ότι τα κοινωνικά αποτελέσματα του απαρτχάιντ θεωρήθηκαν εκτός κουβέντας και έμειναν αλώβητα. Τα όρια που εμπόδισαν τη συμμετοχή των μαύρων στις ανώτερες θέσεις του κράτους και των επιχειρήσεων έφυγαν. Στις περισσότερες όμως περιπτώσεις η αλλαγή προσώπων δε συνοδεύτηκε από περαιτέρω αλλαγές. Σήμερα η Νοτιά Αφρική είναι μια κοινωνία με μεγάλες κοινωνικές ανισότητες, υψηλά ποσοστά δομικής ανεργίας και φαινόμενα περιθωριοποίησης σημαντικών κομματιών του πληθυσμού.

Δεν μπορούμε να περιμένουμε από έναν άνθρωπο ένα επιλύσει το σύνολο των αντιθέσεων της κοινωνίας που ζει. Ο Μαντέλα δεν μπορούσε να βάλει τον εαυτό του πάνω από την κοινωνικές δυναμικές και αυτό το ήξερε. Το κοινωνικό μπλοκ που υποστήριξε την μετάβαση στην μετά απαρτχάιντ εποχή ήταν ταξικά ετερόκλητο. Ο Μαντέλα στηρίχθηκε σε ένα τέτοιο μπλοκ γιατί έκρινε πολύ σημαντικό η μετάβαση να γίνει με ένα τρόπο που δεν θα έδινε χώρο σε επικίνδυνες δυναμικές να αναπτυχθούν όπως αυτή της φυλετικής σύγκρουσης και επειδή ήθελε να προωθήσει μια διαδικασία εθνικής συμφιλίωσης. Αν και οι ημέρες που ταυτιζόταν με την επιρροή του κομμουνισμού στον Τρίτο Κόσμο είχαν περάσει δεν ήταν τυφλός απέναντι στα εκρηκτικά κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζε όλη η Αφρικάνικη ήπειρος. Όμως υπήρχαν δυναμικές ήταν τελείως έξω από τον έλεγχο του ειδικά η επέλαση του νεοφιλελευθερισμού την εποχή εκείνη στην Αφρική και όλον τον κόσμο και η εξάντληση της προωθητικής δύναμης των αντιιμπεριαλιστικών κινημάτων. Τέλος ο ίδιος επέλεξε να παίξει σε κάποιες περιστάσεις ένα διαφορετικό ρόλο μην θέλοντας να μονοπωλήσει την πολιτική ζωή. Έτσι έμεινε έξω από την εσωτερική διαμάχη μεταξύ της μετριοπαθούς και της ριζοσπαστικής πτέρυγας του ANC αφήνοντας χώρο στις συλλογικές διαδικασίες ενώ δεν έβαλε υποψηφιότητα για δεύτερη προεδρική θητεία ακριβώς επειδή αντιλαμβανόταν το ρόλο του σαν μεταβατικό. Έτσι δημιούργησε το πλαίσιο για να λυθούν τα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα της χώρας και αποχώρησε από την πολιτική σκηνή.

Πάντα η ζωή των ανθρώπων αφήνει χώρο και σημεία που η κριτική μπορεί να είναι βάσιμη. Στην περίπτωση του Μαντέλα όμως καμιά προσέγγιση όσο κριτική και να είναι για αυτά που δεν πέτυχε δεν μπορεί να μειώσει την σημασία όσων κατάφερε. Ούτε η αποδοχή ακόμα και από αυτούς που χρονιά πριν τον θεωρούσαν τρομοκράτη όπως το τον καιρό του απαρτχάιντ μέλος της νεολαίας των Συντηρητικών Ντέιβιντ Κάμερον είναι ένδειξη ότι κάποια στιγμή

της ζωής του ενσωματώθηκε. Το μεγαλύτερο ίσως προτέρημα του Μαντέλα ίσως ήταν ότι πότε δεν ένιωσε μεγαλύτερος από τον σκοπό που υπηρετούσε. Ήταν αυτό που έκανε δυνατό να αντέξει τόσα χρόνια φυλακής χωρίς να μετακινηθεί άνω τις ιδέες του όπως ήταν και αυτό που τον ταύτιζε και με τους πιο απλούς αγνώριστες της επικής πάλης απέναντι στο απαρτχάιντ.